

LUIZA WOJNICZ
Szczecin
ORCID: 0000-0003-4685-3984

WALKA Z GWAŁTOWNĄ RADYKALIZACJĄ POSTAW W UNII EUROPEJSKIEJ PODEJŚCIE NORMATYWNE I INSTYTUCJONALNE

WPROWADZENIE

Unia Europejska (UE) od wielu lat zaangażowana jest w walkę z radykalizacją postaw. Na unijne wysiłki składają się głównie dwa czynniki: pierwszym z nich jest dorobek prawny, nakierowany przede wszystkim na walkę z terroryzmem (*acquis terrorisme*), a drugi to system instytucjonalny, czyli struktury formalne, których celem jest zapobieganie i zwalczanie radykalizacji postaw, w dużej mierze również w kontekście walki z terroryzmem.

Przyglądając się kompleksowo zagrożeniom terrorystycznym w UE, należy zauważyć, że utrzymują się one wciąż na wysokim poziomie. W 2021 r. w UE doszło do 15 zamachów i prób zamachów terrorystycznych, z czego aż 11 przeprowadziły ugrupowania dżihadystyczne (TE-SAT 2022: 8). To pokazuje, że nadal zagrożenie stanowią grupy posługujące się narracją religijną i inspirowane się takimi organizacjami jak Al-Kaida, czy tzw. Państwo Islamskie, lub osoby, które są z nimi związane chociażby na płaszczyźnie duchowej (religijnej). Dodatkowe zagrożenie stanowi wzrost aktywności ekstremalnych organizacji prawicowych i lewicowych. Zmienia się również charakter ataków. Należy zwrócić uwagę, że zdecydowaną większość niedawnych aktów terroryzmu na terenie państw UE dokonały osoby działające samodzielnie, często po niewielkich tylko przygotowaniach, używając łatwo dostępnej broni, biorąc za cel miejsca mocno zatłoczone lub symboliczne.

W kontekście zjawiska terroryzmu w UE poważnym problemem w ostatnich latach jest radykalizacja postaw i nawoływanie do aktów przemocy przeciwko obywatelom europejskim. I niewątpliwie sprzyja temu internet. W 2020 r. wszystkie zakończone ataki dżihadystyczne zostały przeprowadzone przez osoby działające w pojedynkę, a w co najmniej trzech udaremnionych spiskach uczestniczyło wielu podejrzanych. Samotne osoby lub małe grupy mogą dokonywać ataków terrorystycznych w wyniku podżegania w internecie lub poza nim. Kilku podejrzanych aresztowanych w 2020 r. kontaktowało się przez internet ze zwolennikami grup terrorystycznych spoza UE. Ponadto ataki terrorystyczne dżihadystów w Europie mają motywujący wpływ na

innych potencjalnych sprawców (TE-SAT 2021:14). Media czy internet stają się ważnym, jeśli nie najważniejszym nośnikiem informacji, z którego bardzo chętnie korzystają nie tylko zwykli obywatele, ale także terroryści. Już w raporcie TE-SAT Europolu z 2011 r. wskazano internet jako kluczowy czynnik ułatwiający kontakt pomiędzy terrorystami, wykorzystywany do radykalizacji, samo-radykalizacji, propagandy, podżegania i rekrutacji. Internet i fora internetowe dla dżihadystów są głównym czynnikiem przyczyniającym się do radykalizacji postaw osób podatnych na wpływy, o słabszej psychice lub zdeterminowanych do działania z powodu trudnej sytuacji życiowej lub też inspirowanych wydarzeniami na świecie (TE-SAT 2011: 17). Za pomocą internetu terroryści docierają do wyznawców określonej ideologii bez konieczności podróżowania. Ekspert z Grupy Roboczej Europolu ds. Terroryzmu zauważają tendencje grup terrorystycznych i ekstremistycznych do budowania luźniejszych sieci, rozdrabniania, przybierania form hybrydowych, w czym niewątpliwie pomaga internet i nowe technologie. Ponadto coraz bardziej widoczne staje się zjawisko tzw. samotnych wilków (*lone wolf terrorist*), (Counter Terrorism Working Group: 1). Środowiska dżihadystów w państwach członkowskich UE składają się z dużej liczby zradyzalizowanych osób należących do różnych sieci lub działających w odosobnieniu. Sieci dżihadystów bezpośrednio lub pośrednio ułatwiają działania terrorystyczne poprzez finansowanie, rekrutację i radykalizację postaw. Siatki nie są zorganizowane ani w sposób hierarchiczny ani centralny, często też dzielą je spory ideologiczne. Na marginesie lub poza tymi sieciami występują jednostki lub małe grupy, które mogą działać z własnej inicjatywy, dokonując od czasu do czasu ataków w pojedynkę (TE-SAT 2021: 16). Podobna sytuacja miała miejsce w poprzednich latach, kiedy to propaganda prowadzona przez terrorystyczne ugrupowania dżihadystyczne spoza UE dostarczała ekstremistycznych narracji i treści internetowych dżihadystom w Europie. Ugrupowania takie jak tzw. Państwo Islamskie czy sieć Al-Kaida podlegały do przeprowadzania samotnych ataków w państwach zachodnich (Tamże: 17). Również grupy lewicowe i prawicowe działające w krajach UE rozpowszechniają propagandę terrorystyczną i ekstremistyczną za pomocą mediów społecznościowych. Grupy lewicowe propagują poglądy ekofaszystowskie, obwiniające systemy demokratyczne za zmiany klimatyczne i nieumiejętność radzenia sobie z nimi. Wykorzystują do tego gry komputerowe i komunikatory, zaś grupy prawicowe rozpowszechniają za pomocą mediów społecznościowych pogląd, że do przyspieszenia spodziewanego rozpadu społeczeństwa potrzebne są ataki jednostek lub małych grup, a nie dużych organizacji (Tamże: 20). To wszystko wpływa na budzenie się postaw radykalnych, szczególnie wśród młodych ludzi.

Głównym celem artykułu jest omówienie i ocena dorobku prawnego i instytucjonalnego UE w sferze walki z radykalizacją postaw. Badanie oparto na kilku metodach. Pierwszą z nich jest metoda instytucjonalno-prawna, która pozwala na wyselekcjonowanie kluczowych aktów prawnych i struktur omawianego zagadnienia. Drugą jest metoda analizy, pomocna w ocenie zarówno części normatywnej, jak i instytucjonalnej, wskazująca po pierwsze kluczowe obszary ryzyka występowania narracji dżihadystycznej, a po drugie metodologię, którą UE wypracowała w zapobieganiu i zwal-

czaniu radykalizacji postaw. Analiza aktów prawnych i systemu instytucjonalnego pozwoli na ocenę skuteczności środków i metod, którymi dysponuje UE, co w konsekwencji doprowadzi do potwierdzenia lub obalenia tezy zakładającej, że podejście UE do zapobiegania i zwalczania radykalizacji postaw jest skuteczne.

Artykuł został podzielony na następujące sekcje: część wstępna (omówiona powyżej), stanowiąca wprowadzenie do omawianej tematyki i wskazująca na kluczowe zagrożenia związane z występującym zjawiskiem terroryzmu w UE. W części pierwszej definiuję pojęcie radykalizacji postaw i jej wpływu na działania terrorystyczne. Część druga zawiera omówienie aktów prawnych dotyczących walki z radykalizacją postaw. W części trzeciej omówione zostały praktyczne działania istniejących instytucji, a część czwarta stanowi podsumowanie wraz z konkluzjami.

RADYKALIZACJA POSTAW I JEJ WPŁYW NA TERRORYZM

Termin radykalizacja do 2001 r. był używany w literaturze naukowej wyłącznie jako termin techniczny, oznaczający przejście do bardziej radykalnej polityki. Rzadko, jeśli w ogóle, używano go w kontekście terroryzmu (*Monitor radicalisation and violent extremism* 2019: 7). Dopiero w następstwie ataków terrorystycznych z 11 września 2001 r. sytuacja ta uległa stopniowej zmianie. W poszukiwaniu ram koncepcyjnych, które pozwoliłyby na teoretyzowanie terroryzmu w kategoriach przyczyn i czynników sprzyjających skłonnościom do przemocy u (indywidualnych) sprawców, naukowcy, politycy i opinia publiczna sięgnęli po pojęcie radykalizacji. W 2004 r. nastąpił znaczny wzrost występowania tego terminu w literaturze naukowej. W tym czasie termin ten był już używany niemal wyłącznie w odniesieniu do brutalnego ekstremizmu (Bötticher 2017: 7).

Radykalizację możemy opisać jako proces obejmujący jednostkę lub grupę, w wyniku którego są one indoktrynowane do zestawu przekonań wspierających akty terroryzmu, co może przejawiać się w ich zachowaniu i postawach (Rahimullah, Larmar, Abdalla 2013: 20). Według Anji Dalgaard-Nielsen radykał to osoba, która nosi w sobie głęboko zakorzenione pragnienie fundamentalnych zmian społeczno-politycznych, zaś radykalizacja jest rosnącą gotowością do przeprowadzania i wspierania daleko idących zmian w społeczeństwie, które są sprzeczne z istniejącym porządkiem lub stanowią dla niego bezpośrednie zagrożenie (Dalgaard-Nielsen 2010: 798). Radykalizacja polega na przyjmowaniu przez osoby lub grupy radykalnych poglądów i narzucaniu tych poglądów innym. Zradykalizowana osoba bądź grupa jest zdeterminowana do wprowadzenia zmian i narzucania innym nowego porządku nawet siłą, czego skutkiem może być popełnienie aktów terrorystycznych, gloryfikowanie przemocy i nawoływanie do popełniania bezprawnych aktów. Sformułowanie to można również powiązać z pojęciem gwałtownej radykalizacji. Komisja Europejska opisuje gwałtowną radykalizację jako zjawisko polegające na przyjmowaniu przez ludzi opinii, poglądów i koncepcji, które mogą prowadzić do aktów terrorystycznych (Komunikat 2005: 1). Z kolei ekstremizm stanowi bardziej stanowisko ideologiczne, charaktery-

zujące się spolaryzowanym światopoglądem, brakiem zaufania do instytucji państwowych i demokratycznych procesów decyzyjnych oraz legitymizacją stosowania przemocy. Ponieważ radykalizm w ścisłym znaczeniu odnosi się do doktryn politycznych, które dążą do gruntownych zmian, ale nie pochwalają przemocy, unika się tutaj stosowania tego terminu jako synonimu ekstremizmu. Natomiast brutalny ekstremizm to postawa osoby, która rzeczywiście dokonała jednego lub więcej aktów przemocy z pobudek ekstremistycznych. Termin ten jest używany w tym miejscu jako odpowiednik terroryzmu (Monitor 2019: 6). Steven Lenos opisuje radykalizację jako proces, w wyniku którego jednostka przyjmuje ekstremistyczne idee i aspiracje polityczne, społeczne lub religijne, które następnie służą odrzuceniu różnorodności, tolerancji i wolności wyboru, a także legitymizują łamanie prawa i stosowanie przemocy wobec własności i ludzi (Lenos 2017: 5.). Pojęcie radykalizacji postaw ma kluczowe znaczenie dla zapobiegania terroryzmowi. Podstawowym założeniem jest to, że brutalny ekstremizm i terroryzm są wynikiem indywidualnego lub zbiorowego procesu radykalizacji, który prowadzi do moralnej legitymizacji użycia przemocy dla celów politycznych, a także gotowości do faktycznego użycia przemocy. Początek tego procesu jest często niejasno opisywany w kategoriach „pierwotnych przyczyn” radykalizacji postaw, czyli warunków sprzyjających radykalizacji postaw w kierunku brutalnego ekstremizmu. Należą do nich warunki społeczno-ekonomiczne, czynniki demograficzne, ideologie religijne i polityczne, a także psychologiczne czynniki ryzyka. Jednak uważa się, że psychopatologia czy warunki społeczno-ekonomiczne, takie jak ubóstwo i ideologia nie mogą być uważane za przyczyny źródłowe w sposób bezpośredni. Solidarność grupowa i kontakty społeczne czasami wydają się być socjologiczną przyczyną radykalizacji, ale nie mogą stanowić wyjaśnienia dla samotnych ekstremistów. Krótko mówiąc, nie ma zgody co do przyczyn radykalizacji, poza tym, że żaden z czynników nie jest wystarczającym lub koniecznym warunkiem do jej wystąpienia (Blanco, Cohen, 2015-2016: 30). Rik Coolsaet zauważa, że poprzednie i obecne fale gwałtownej radykalizacji postaw, które prowadzą do terroryzmu głównie wśród młodych ludzi, mają pewne wspólne cechy strukturalne. Po pierwsze, radykalizacja rozwija się w sprzyjającym środowisku, które charakteryzuje się powszechniejszym poczuciem niesprawiedliwości, wykluczenia i upokorzenia (rzeczywistego lub domniemanego) wśród grup, które terroryści chcą reprezentować. Nic tak nie sprzyja radykalizacji politycznej, jak poczucie przynależności do obozu tych, którzy zostali w tyle za postępem ludzkości, a jednocześnie są nosicielami silnych i aspiracyjnych symboli upodmiotowienia. Po drugie, radykalizacja zawsze odbywa się na przecięciu sprzyjającego środowiska społecznego i indywidualnych ścieżek prowadzących do większej bojowości. I po trzecie, przemoc terrorystyczna stanowi jedynie skrajną część szerokiego repertuaru możliwych form radykalnej ekspresji, a tylko niewielka liczba radykałów staje się terrorystycznymi ekstremistami. W istocie nawet radykalizacja w kierunku przemocy niebędącej terroryzmem nie jest zjawiskiem powszechnym wśród ogromnej większości obywateli (Coolsaet 2016: 23). Jakob Guhl zaznacza, że końcowym etapem procesu radykalizacji jest – prawdopodobnie, choć niekoniecznie – ekstremizm z użyciem przemocy, który w praktyce i literaturze przed-

miotu jest często utożsamiany z terroryzmem. Brutalne skutki radykalizacji są czasami odgraniczane od form bez przemocy poprzez rozróżnienie między ekstremizmem poznawczym a ekstremizmem agresywnym lub radykalizacją poznawczą a radykalizacją behawioralną (Guhl, 2018: 204-205). W wielu przypadkach wydaje się, że radykalizacja jest procesem zachodzącym głównie w internecie. Portale społecznościowe, wymiana informacji lub propagandy w sieci oraz szyfrowana komunikacja mogą odgrywać pewną rolę w radykalizacji postaw w internecie. Ma to szczególne znaczenie w przypadku tzw. ekstremistów-samotnych wilków, którzy często jedyny kontakt z rówieśnikami mają przez internet (Monitor 2019: 9). W raporcie TE-SAT z 2021 r. wskazuje się, że zarówno gry wideo, jak i platformy do gier są coraz częściej wykorzystywane do propagowania ideologii ekstremistycznej i rozpowszechniania propagandy, zwłaszcza przez podmioty prawicowo-ekstremistyczne. Dodatkowo pandemia COVID-19 i wynikający z niej wzrost liczby godzin spędzanych przed ekranem przyczyniły się do zwiększenia możliwości nawiązywania przez podmioty ekstremistyczne kontaktów z młodymi ludźmi za pośrednictwem platform do gier (TE-SAT 2021: 9). Uważa się, że ekstremiści starają się wykorzystać masową, młodą publiczność poprzez głęboką integrację świata gier z popkulturą. Jednak jak zauważa Peter Neumann, radykalizacja w sieci, mimo jej znaczenia w przekazywaniu przesłania dżihadu, nie oznacza, że ktośkolwiek jest w stanie przejść przez cały cykl radykalizacji, od wstępnej radykalizacji do dokonania prawdziwego aktu terrorystycznego, korzystając jedynie z internetu – jest to mało prawdopodobne. Podobnie ktoś, kto tylko odwiedza radykalne strony internetowe, nie musi stać się terrorystą. Z pewnością istnieją przykłady samookaleczenia osób, które ściągały z Internetu instrukcje, jak robić bomby i przeprowadzały plany i/lub ataki. Prawda jest jednak taka, że istnieje ścisła zależność między zaawansowaniem ataku terrorystycznego a stopniem, w jakim jego sprawcy byli w stanie wykorzystać finanse, broń, szkolenia i umiejętności zapewnione przez istniejące struktury (Neuman 2006: 71-94). W mojej ocenie, nie należy bagatelizować wpływu internetu na zamachy terrorystyczne, ponieważ samotne osoby lub małe grupy mogą dokonywać ataków w wyniku podżegania właśnie w internecie i inspirować się treściami, które są publikowane przez terrorystów, np. filmami z egzekucji czy treściami nawołującymi do przeprowadzania ataków. Ponadto internet daje mnóstwo możliwości komunikowania się, które w znaczącym stopniu mogą wpłynąć na poziom zradykalizowania (od wspólnych spotkań, modlitw, poprzez przekazywanie radykalnych treści, a w końcowej fazie nakłanianie do popełnienia aktu terroryzmu, włącznie z przesłaniem środków finansowych na ten cel). W konkluzjach Rady Europejskiej (RE) z 2007 r. stwierdza się, że internet odgrywa istotną rolę w logistycznej, operacyjnej i komunikacyjnej sieci organizacji terrorystycznych. Terrorystyci wykorzystują internet nie tylko jako środek komunikacji i szerzenia propagandy, ale także do radykalizacji, rekrutacji i szkolenia terrorystów, rozpowszechniania instrukcji dotyczących popełniania konkretnych przestępstw oraz przekazywania informacji, a także do celów finansowania terroryzmu (Council Conclusions 2007: 1).

Do radykalizowania osób dochodzi również w więzieniach, co w późniejszym czasie przeradza się w brutalny ekstremizm. Środowisko więzienne jest potencjalną

pożywką dla radykalizacji, gdyż może tam dochodzić do rekrutowania innych więźniów, wspierania grup ekstremistycznych z zakładu karnego, uzyskiwania wsparcia od grup ekstremistycznych poza zakładem karnym, przygotowywania się do dokonania po zwolnieniu aktów przemocy inspirowanych ekstremizmem, wrogości wobec innych grup więźniów i/lub personelu oraz radykalizowania się z powodu skarg, frustracji, złości wynikających z pobytu w więzieniu (RAN: 1). Ponadto analiza zamachów dokonanych na terytorium Europy wykazała, że w wielu przypadkach więzienie było jednym z kluczowych miejsc, w których dochodziło do radykalizacji postaw i wstępnej dżihadyzacji terrorystów lub stanowiło punkt, w którym nawiązywano kontakty w celu przeprowadzenia zamachów. Co gorsza, najbardziej zabójcze i najlepiej przeprowadzone ataki zostały skutecznie przeprowadzone przez osoby zradykalizowane w więzieniach lub mające przeszłość kryminalną lub odnotowywane w policyjnych kartotekach (Carrión 2017: 1).

Zapobieganie i przeciwdziałanie radykalizacji postaw nie jest łatwym przedsięwzięciem. Ze względu na wieloaspektowy charakter i zmienność procesów radykalizacji, zapobieganie im wymaga dobrze opracowanego i elastycznego podejścia z udziałem wielu podmiotów, dlatego też odgórny i oddolny proces walki z radykalizacją postaw i terroryzmem ma ogromne znaczenie. Wyzwania związane z zapobieganiem i przeciwdziałaniem radykalizacji postaw dotyczą wykrywania, rozbijania istniejących siatek terrorystycznych oraz zapobiegania rekrutacji kolejnych terrorystów, ale są to działania, które przekraczają kompetencje samych rządów, stąd konieczne podejmowanie działań na wielu płaszczyznach, w tym również przy udziale społeczeństwa, w szczególności społeczności muzułmańskiej. Dlatego te wielopoziomowe działania UE oparte na różnych płaszczyznach współpracy nie są bez znaczenia, ale czy przynoszą zamierzone efekty?

WALKA Z RADYKALIZACJĄ POSTAW – PODEJŚCIE NORMATYWNE

Dorobek prawny UE w zakresie zwalczania terroryzmu (*acquis terrorisme*) stanowi szeroki katalog aktów prawnych, który w sposób kompleksowy ujmuje zapobieganie i walkę z terroryzmem. Jednak na potrzeby niniejszego artykułu skupiam uwagę na najważniejszych dokumentach, które poruszają problem radykalizacji. Rozpoczynając analizę aktów normatywnych, warto przytoczyć niebudzącą wątpliwości definicję radykalizacji, którą sformułowała Komisja Europejska (KE): to zjawisko polegające na przyjmowaniu przez ludzi opinii, poglądów i koncepcji, które mogą prowadzić do aktów terrorystycznych (Komunikat 2005: 1). W sferze walki z radykalizacją i jej zapobieganiem na uwagę zasługuje Deklaracja w sprawie zwalczania terroryzmu, przyjęta przez Radę Europejską w 2004 r. Jest to pierwszy akt prawny UE dotyczący deradykalizacji, podpisany w następstwie ataków terrorystycznych w Madrycie. W Deklaracji określono pewne obszary interwencji, w których należy podjąć wysiłki w celu przeciwdziałania terroryzmowi (np. współpraca międzynarodowa, kontrole graniczne, wymiana informacji wywiadowczych, pomoc ofiarom).

W załączniku I do Deklaracji określono strategiczne cele UE w zakresie zwalczania terroryzmu. Cel 6. dotyczy potrzeby zajęcia się czynnikami przyczyniającymi się do wspierania terroryzmu i rekrutacji do niego. Podkreślono potrzebę zbadania powiązań między skrajnymi przekonaniem religijnymi lub politycznymi a czynnikami społeczno-ekonomicznymi i innymi, a także potrzebę opracowania i wdrożenia strategii promującej zrozumienie międzykulturowe i międzyreligijne (Declaration 2004). W kolejnym roku UE przyjęła Strategię w zakresie zwalczania terroryzmu (30 listopada 2005 r.). Strategia to dokument, w którym walka z terroryzmem oznacza wieloaspektowe działania, tzw. *sensu largo*, bowiem porusza szeroki kontekst zagrożeń terrorystycznych, ale też wskazuje możliwe rozwiązania. W tym szerokim kontekście zagrożeń terrorystycznych znalazł się również problem radykalizacji. Strategia opiera się na tzw. czterech filarach, walki z terroryzmem: zapobieganie (*prevent*), ochrona (*protect*), ściganie (*pursue*), reagowanie (*respond*). To właśnie w pierwszym filarze (zapobieganie) znalazły się działania dotyczące zwalczania radykalizacji. Przede wszystkim radykalizacja została uznana za istotną przyczynę zamachów terrorystycznych. Zjawisko radykalizacji i radykalizowania się młodych ludzi, a następnie ich wchodzenia na drogę terroryzmu to ogromne wyzwanie dla państw członkowskich, w szczególności dla policji i współpracy policyjnej na szczeblu lokalnym, krajowym i regionalnym. Dlatego to państwa (ich służby) zobowiązane są do śledzenia sytuacji i podejmowania kroków wobec podejrzanych działań. W dokumencie zostały nawet wskazane symptomy, na które należy zwracać uwagę w przypadku wejścia na drogę terroryzmu, bo aby do tego doszło, zainteresowane osoby muszą podjąć pewne praktyczne kroki i to właśnie na te kroki państwa powinny zwracać uwagę: różne formy przesyłania pieniędzy, komunikowania się za pośrednictwem internetu oraz innych dostępnych komunikatorów czy podróżowanie do stref konfliktów. Internet czy podróże na tereny objęte konfliktami, oznaczają łatwiejszy dostęp do radykalnych treści i możliwość odbywania szkoleń w duchu radykalizmu, a także finansowanie aktów terroryzmu. Wśród przyczyn radykalizacji znalazły się: propaganda przedstawiająca w sposób wypaczony konflikty w świecie jako dowód rzekomego rozdzwieńku między Zachodem a islamem, niesprawne lub autokratyczne rządy, szybka, lecz niekontrolowana modernizacja, brak perspektyw politycznych lub ekonomicznych i możliwości kształcenia (Strategia 2005: 8-9).

Jakie rozwiązania zaproponowane zostały w strategii? Przede wszystkim zwraca się uwagę na wypracowywanie wspólnych sposobów podejścia do wykrywania zachowań problemowych oraz monitorowanie niewłaściwego wykorzystania internetu. W ramach wspólnego podejścia UE zaproponowała wprowadzenie przepisów, które będą uznawały za przestępstwo podżeganie do popełniania aktów terroryzmu oraz rekrutację na rzecz grup terrorystycznych. Także, aby móc minimalizować zagrożenia związane z radykalizacją, konieczne jest rozwijanie dialogu między kulturami w obrębie UE i poza nią, a co za tym idzie, tworzenie wolnego od emocji języka pozwalającego na konstruktywną dyskusję (tamże 2005: 9). Z kolei w strategii UE z 2005 r. w sprawie zwalczania radykalizacji postaw i rekrutacji terrorystów, uwaga skupiona jest na działalności osób odgrywających rolę w radykalizacji postaw, w tym w więzie-

niach, miejscach edukacji, podczas szkoleń religijnych i sprawowania kultu oraz na kwestiach związanych z przyjmowaniem i pobytem takich osób. Działania wskazane w strategii ukierunkowane są na ograniczenie zagrożenia gwałtowną radykalizacją poprzez zapobieganie przechodzeniu jednostek na stronę przemocy, a tym samym powstrzymywaniu powstawania kolejnych pokoleń terrorystów. W dokumencie zostały wskazane trzy główne cele: udaremnianie działalności siatek terrorystycznych oraz osób werbujących do organizacji terrorystycznych; zagwarantowanie, że głos większości będzie przeważać nad głosem ekstremistów oraz promowanie demokracji, bezpieczeństwa, sprawiedliwości i równości szans dla wszystkich. W zakresie pierwszego celu, głównym założeniem jest to, że osoby fizyczne muszą podjąć praktyczne kroki, aby zaangażować się w terroryzm. Dlatego ważne jest wykrywanie podejrzanych zachowań, chociażby poprzez monitorowanie internetu i podróży do stref konfliktu, a następnie dążenie do przerywania tych zachowań poprzez ograniczanie działalności osób odgrywających rolę w radykalizacji postaw, w tym w więzieniach, miejscach szkoleń i kultu religijnego oraz w internecie. (EU Strategy 2005: 3). Drugi cel odnosi się do wzmacniania umiarkowanych głosów poprzez współpracę z organizacjami muzułmańskimi i grupami wyznaniowymi, które odrzucają zniekształconą wersję islamu przedstawianą przez Al-Kaidę i inne ugrupowania oraz ich sympatyków. Zwraca się również uwagę na to, aby w miejscach kultu religijnego obecni byli imamowie europejscy, którzy zamiast pogłębiać różnice kulturowe, będą przybliżyć religię islamu do społeczeństwa europejskiego, przekazując jednocześnie jego nienaruszalne wartości. Trzeci cel odnosi się do warunków, które sprzyjają radykalizacji, i choć o tych warunkach wspomina już strategia antyterrorystyczna, to jest to ujęcie bardziej marginalne.

W strategii UE sprawie zwalczania radykalizacji postaw i rekrutacji terrorystów do warunków sprzyjających radykalizacji zaliczono: słabe lub autokratyczne rządy, państwa przechodzące od kontroli autokratycznej poprzez nieodpowiednie reformy do częściowej demokracji, szybką, ale nieopanowaną modernizację, brak perspektyw politycznych i gospodarczych, nierozwiązane konflikty międzynarodowe i wewnętrzne, nieodpowiednią edukację lub możliwości kulturalne dla młodych ludzi. Czynniki, które także mogą sprzyjać radykalizacji postaw i werbowaniu terrorystów to postrzeganie swojego położenia w różnorodnych aspektach, m.in. nierówności, marginalizacji, wykluczenia społecznego i trudności w dostępie do dobrej jakości kształcenia. Czynniki te niekoniecznie muszą prowadzić same z siebie do radykalizacji postaw i werbowania terrorystów, ale mogą sprawić, że ekstremistyczne przesłanie popierające terroryzm lub z nim powiązane stanie się bardziej atrakcyjne (zm. Strategia 2014: 6). W UE większość z tych czynników nie występuje, ale w poszczególnych częściach społeczeństwa mogą one mieć zastosowanie, na przykład w społecznościach imigrantów, gdyż tam często występują problemy z tożsamością. Zatem dobrym rozwiązaniem jest zwalczanie nierówności i dyskryminacji oraz promowanie dialogu międzykulturowego, debaty i w stosownych przypadkach, długoterminowa integracja. Takie działania można podejmować również poza Europą, poprzez dialog polityczny i programy pomocowe. Ważne jest

także promowanie dobrych rządów, praw człowieka, demokracji, a także edukacji i dobrobytu gospodarczego. W tym zakresie konieczne są również działania na rzecz rozwiązywania konfliktów (EU Strategy 2005: 4-5). Nie bez znaczenia jest promocja inicjatyw polegających na wycofywaniu się z działalności terrorystycznej, wspieranie osób prywatnych i społeczeństwa obywatelskiego w tworzeniu odporności, a także pomoc w dalszych badaniach nad tendencjami i wyzwaniem odnoszącymi się do radykalizacji postaw i werbowania terrorystów, jak i uzgadnianie zewnętrznych i wewnętrznych prac nad zwalczaniem radykalizacji postaw. Ponadto zwraca się uwagę na ekstremistyczne poglądy, które mogą sprawić, że niektóre osoby zaakceptują przemoc i będą się starały ją usprawiedliwić. Propaganda ekstremistyczna posługuje się niezwykle prostą retoryką: przedstawia w fałszywym świetle konflikty na świecie, wykorzystując je jako rzekomy dowód na to, że pewnych wartości i wyborów społecznych nie da się ze sobą pogodzić (zm. Strategia, 2014: 5-6).

Terroryzm, jak i radykalizacja prowadzą do wielu sytuacji, w których mylnie łączy się je z religiami, co tym samym wywołuje wzrost inspirowanych rasizmem przestępstw i nawoływania do nienawiści, a także nasilenie ksenofobii i nietolerancji wobec pewnych opinii, wierzeń lub religii, dlatego przypomina się, że jedną z przyczyn radykalizacji nie jest sama religia, lecz wypaczenie religii. Przy czym radykalizacja nie jest zjawiskiem charakterystycznym tylko dla jednej ideologii lub religii, lecz może pojawić się w każdej z nich, dlatego walka z radykalizacją nie może ograniczać się do jej wersji islamistycznej.

Dodatkowo w latach 2014-2015 w kontekście terroryzmu i radykalizacji narasta problem zagranicznych bojowników z państw UE, na co zwraca uwagę Parlament Europejski (PE) w sprawozdaniu z 2014 r., podkreślając, że radykalizacja bojowników z Europy jest zjawiskiem złożonym i ulegającym przemianom. Opiera się ona na wielu czynnikach globalnych, socjologicznych i politycznych, ale mogą to być także czynniki społeczno-gospodarcze, jak i ideologiczne, osobiste lub psychologiczne, którym ulegają zarówno kobiety, jak i mężczyźni. Wraz z problemem zagranicznych bojowników wzrosła nietolerancja względem społeczności etnicznych i religijnych w kilku krajach w Europie. Odpowiedzią PE jest kompleksowe podejście do walki z dyskryminacją, a zwłaszcza z islamofobią i antysemityzmem, która ma uzupełniać działania przeciw terroryzmowi (Sprawozdanie PE 2014: 5-6). Chodzi przede wszystkim o położenie nacisku bardziej na środki zapobiegawcze niż reaktywne, czyli działania na rzecz integracji i włączenia społecznego oraz reintegracji i deradykalizacji powracających tzw. zagranicznych bojowników. W omawianym sprawozdaniu poruszona jest też kwestia radykalizacji w więzieniach, które sprzyjają rozpowszechnianiu radykalnych i brutalnych ideologii oraz terrorystycznej radykalizacji. Jako rozwiązania, mające pomóc w ograniczeniu tego zjawiska wskazuje się: przeciwdziałanie przeludnieniom w więzieniach, wprowadzanie programów deradykalizacyjnych i resocjalizacyjnych. Wskazuje się także na skuteczność izolowania więźniów, o których wiadomo, że wyznają brutalny ekstremizm lub zostali zwerbowani przez organizacje terrorystyczne (tamże: 10). Ponadto w rezolucji z 2015 r. PE wciąż podtrzymuje, że miejscem sprzyjającym radykalizacji jest internet. Internet

oraz sieci społecznościowe są wykorzystywane jako istotna platformy służące eskalacji radykalnych postaw i fundamentalizmu, ponieważ umożliwiają szerokie i szybkie rozprzestrzenianie wiadomości przesyconych nienawiścią oraz pochwalających terroryzm (Rezolucja PE 2015: 107).

W celu ujednoczenia przepisów w państwach członkowskich oraz penalizacji czynów związanych z działalnością terrorystyczną, o których była mowa w powyżej omawianych dokumentach, w 2017 r. UE przyjęła dyrektywę w sprawie zwalczania terroryzmu. Dyrektywa uznaje za przestępstwo publiczne nawoływanie do popełnienia przestępstwa terrorystycznego (art. 5), dotyczy to m.in. pochwalania i usprawiedliwiania terroryzmu lub rozpowszechniania w internecie lub poza nim wiadomości lub obrazów, w tym obrazów dotyczących ofiar terroryzmu, w celu zdobycia poparcia dla idei terrorystycznych lub w celu poważnego zastraszenia ludności. Przystępstwem jest także werbowanie na rzecz terroryzmu (art. 6), prowadzenie szkoleń na potrzeby terroryzmu (art. 7), jak i odbywanie takich szkoleń (art. 8). Uznanie za przestępstwo odbywania szkolenia na potrzeby terroryzmu jest uzupełnieniem obowiązującego przepisu uznającego za przestępstwo prowadzenie takich szkoleń i ma w szczególności na celu zwalczanie zagrożeń stwarzanych przez osoby aktywnie przygotowujące się do popełniania przestępstw terrorystycznych, w tym osoby działające w pojedynkę. Za odbywanie szkoleń na potrzeby terroryzmu uznaje się: zdobywanie wiedzy, dokumentów lub umiejętności praktycznych. Działania polegające na zdobywaniu wiedzy na własną rękę, w tym za pośrednictwem internetu lub z wykorzystaniem materiałów szkoleniowych spoza internetu uznane zostały za działania szkoleniowe na potrzeby terroryzmu, jeżeli są one związane z aktywnym działaniem i z zamiarem popełnienia lub przyczynienia się do popełnienia przestępstwa terrorystycznego. W kontekście wszystkich szczególnych okoliczności danej sprawy na taki zamiar może wskazywać np. rodzaj materiałów szkoleniowych i to, jak często z nich korzystano. Tym samym pobranie z internetu podręcznika po to, by wytworzyć materiały wybuchowe w celu popełnienia przestępstwa terrorystycznego, można uznać za odbywanie szkolenia na potrzeby terroryzmu. Natomiast samego odwiedzania stron internetowych lub zbierania materiałów szkoleniowych w celach zgodnych z prawem, takich jak cele akademickie lub badawcze, nie uznaje się na mocy niniejszej dyrektywy za odbywanie szkolenia na potrzeby terroryzmu (Dyrektywa 2017: 7-8). Czynem karalnym jest nie tylko podróżowanie w celach terrorystycznych (art. 9), obejmujące nie tylko popełnianie przestępstw terrorystycznych i prowadzenie lub odbywanie szkolenia, lecz także uczestnictwo w działalności grupy terrorystycznej, organizowanie, a także ułatwianie takich podróży (art. 10), czyli wszelkie działania przygotowawcze, które mogą obejmować planowanie lub spiskowanie i których celem jest popełnienie lub przyczynienie się do popełnienia przestępstwa terrorystycznego. Za przestępstwo uznaje się też każdy czyn służący ułatwianiu takich podróży. Karze podlega również finansowanie terroryzmu (art. 11), czyli udzielanie materialnego wsparcia terrorystom, poprzez dostarczanie lub przemieszczanie usług, mienia i towarów, w tym transakcji handlowych obejmujących wprowadzanie na obszar UE lub wyprawianie z tego obszaru, takich jak sprzedaż, nabycie lub wymiana dobra

kultury o wartości archeologicznej, artystycznej, historycznej lub naukowej, które nielegalnie wywieziono z obszaru kontrolowanego przez grupę terrorystyczną w momencie wywozu, lub osoby będące pośrednikami w takich działaniach, jeżeli dokonywane są one ze świadomością, że operacje te lub pochodzące z nich przychody są w całości lub w części przeznaczone do celów terrorystycznych lub przysporzą one korzyści grupom terrorystycznym (Dyrektywa 2017: 8). Ugrupowania terrorystyczne wykorzystują środki finansowe nie tylko na zakup broni czy szkolenia, ale także na rekrutowanie nowych osób i rozsiewanie radykalnej propagandy, gloryfikację ataków terrorystycznych, zarówno poprzez strony internetowe (transmisje na żywo), jak i poza internetem, w postaci produkcji magazynów, książek, ulotek czy plakatów lub też wynajmowanie pomieszczeń w celu organizowania spotkań niezarejestrowanych organizacji religijnych (FATF 2018: 18), celem radykalizowania innych osób.

Kolejne lata tylko potwierdzają, że radykalizacja postaw prowadząca do brutalnego ekstremizmu i terroryzmu jest zjawiskiem budzącym niepokój w państwach członkowskich UE i poza nią. W europejskiej agendzie bezpieczeństwa na lata 2015-2020 powtórzono, że terroryzm i radykalizacja postaw stanowią jeden z trzech priorytetów w dziedzinie bezpieczeństwa. W tym celu przedstawiono wiele inicjatyw wspierających państwa członkowskie. Wskazano na instrumenty polityczne, które obejmują: zwalczanie propagandy terrorystycznej i nielegalnej mowy nienawiści w internecie, przeciwdziałanie radykalizacji postaw w więzieniach, promowanie integracji społecznej, edukacji i wspólnych wartości UE, pobudzanie badań, gromadzenie dowodów, monitorowanie i tworzenie sieci współpracy, wzmacnianie współpracy międzynarodowej oraz zwiększanie praw ofiar terroryzmu i wsparcia dla nich (*A Counter-Terrorism Agenda 2020: 6-7*). We wspólnym oświadczeniu unijnych ministrów spraw wewnętrznych z listopada 2020 r. w sprawie ostatnich ataków terrorystycznych w Europie, zwraca się uwagę na dwa czynniki w kontekście radykalizacji postaw: więzienia oraz media społecznościowe (Wspólne oświadczenie 2020; 1). Oba przypadki są na tyle poważne, że wymagają od państw przyjęcia bardziej skutecznych środków. Miesiąc później, tj. w grudniu 2020 r. unijni przywódcy potwierdzili konkluzje, że są zjednoczeni w walce z radykalizacją, terroryzmem i brutalnym ekstremizmem. Rada Europejska zaapelowała o zintensyfikowanie walki z nielegalnymi treściami w internecie (Konkluzje 2020: s. 9).

Aby skuteczniej przeciwdziałać radykalnym treściom w internecie, w 2021 r. UE przyjęła rozporządzenie w sprawie przeciwdziałania rozpowszechnianiu w internecie treści o charakterze terrorystycznym¹. Na mocy obowiązującego rozporządzenia, państwa członkowskie mogą nakazać platformom internetowym kasowanie stron upowszechniających treści terrorystyczne, w których nawołuje się i wychwala przemoc, rekrutuje i planuje zamachy – w ciągu jednej godziny (art. 1). Rozporządzenie ma zastosowanie do wszystkich dostawców usług hostingowych, którzy przechowują informacje dostarczone przez dostawcę treści i są rozpowszechniane (Rozporządzenie art. 1, ust. 2; art. 2, ust. 1.) Należy przez to rozumieć nie tylko publikowanie

¹ Rozporządzenie (UE) 2021/784 weszło w życie 7 lipca 2022 r.

tekstów, ale także obrazów, nagrań czy filmów wideo, w których podlega się lub nakłania do przestępstwa. Zgodnie z rozporządzeniem za treści terrorystyczne uznaje się podżeganie do popełnienia przestępstwa terrorystycznego, takiego jak porwanie w celu poważnego zastraszenia ludności, nakłanianie osoby lub grupy osób do udziału w działalności grupy terrorystycznej, popełnianie lub przyczynienie się do popełnienia przestępstwa terrorystycznego, czy też udzielanie instrukcji w zakresie wytwarzania lub używania materiałów wybuchowych, broni palnej lub innej broni lub szkodliwych lub niebezpiecznych substancji w celu popełnienia lub przyczynienia się do popełnienia przestępstwa terrorystycznego (Rozporządzenie, art. 2, ust. 7.) Do dostawcy usług należy też decyzja, jakie konkretne środki zapobiegawcze podejmie (Rozporządzenie 2021: art. 3). Rozporządzenie bez wątpienia jest przełomowe dla walki z radykalizacją w sieci, gdyż znacząco ograniczy dostęp do treści gloryfikujących terroryzm. Ponadto wzmacnia uprawnienia państw członkowskich, bowiem na jego mocy mają one prawo żądać od usługodawców internetowych usunięcia lub zablokowania szkodliwych treści. Niestety mankamentem tych zapisów jest fakt, że platformy internetowe nie będą miały ogólnego obowiązku monitorowania lub filtrowania treści, zatem to państwa członkowskie muszą wyznaczyć organ kontrolujący i wydający nakaz usunięcia danej treści. Warte podkreślenia jest to, że nie będą usuwane treści, które poruszają kwestie terroryzmu, czyli np. materiały dziennikarskie czy edukacyjne, choć rozporządzenie wzbudza pewne obawy dotyczące większej cenzury w sieci.

WALKA Z RADYKALIZACJĄ POSTAW – PODEJŚCIE INSTYTUCJONALNE

Ontologia radykalizacji wysuwa przesłankę, że atakom terrorystycznym można zapobiec nie tylko zanim się wydarzą, ale także być może zanim jeszcze zostaną przygotowane. Dlatego celem UE jest nie tylko uchwalanie aktów prawnych, ale także budowanie wymiaru instytucjonalnego i wspieranie inicjatyw, skupiających ekspertów z dziedziny terroryzmu, których zadaniem jest dzielenie się wiedzą i najlepszymi praktykami w zakresie przeciwdziałania radykalizacji w całej Unii (Melhuish, Heath-Kelly, 2022: 318). Aby umocnić walkę z terroryzmem i radykalizacją, w 2008 r. Komisja Europejska powołała do życia Europejską Sieć Ekspertów w dziedzinie radykalizacji (*European Network of Experts on Radicalisation, ENER*). Jest to multidyscyplinarna sieć ekspertów z zakresu radykalizacji. Platforma ta stanowi forum dyskusji na temat zjawiska radykalizacji oraz pomocy unijnej i krajowej na poziomie decydentów w gromadzeniu wiedzy, określaniu i wymianie dobrych praktyk w zakresie prewencji. Głównymi celami *ENER* są: wspieranie współpracy i wymiany doświadczeń oraz wiedzy pomiędzy naukowcami, politykami, organami ścigania i bezpieczeństwa, władzami lokalnymi, ekspertami terenowymi, a także organizacjami społeczeństwa obywatelskiego. W ramach *ENER* dokonywana jest analiza czynników przyczyniających się do radykalizacji postaw, które prowadzą do aktów terroryzmu w Europie (Argomaniz 2015: 260). Choć działania w ramach *ENER* były niewystarczające, to jednak stworzyły solidny grunt dla dalszych działań zapobiegających radykalizacji.

W 2011 r. Cecilia Malmström, ówczesna komisarz do spraw wewnętrznych, zainaugurowała działalność sieci upowszechniania wiedzy o radykalizacji postaw (*Radicalisation Awareness Network, RAN*). Jest to ogólnounijną sieć, skupiającą osoby zaangażowane w przeciwdziałanie gwałtownej radykalizacji postaw i ekstremizmowi. Inicjatywa powołania *RAN* wynika z komunikatu Komisji w sprawie strategii bezpieczeństwa wewnętrznego UE. Ponadto wiedza i badania zgromadzone w ramach *ENER* w znacznym stopniu przyczyniły się do utworzenia *RAN* (*EU Action Plan 2011: 7*). Działająca od 2015 r. sieć zrzesza ponad 6000 praktyków pierwszego kontaktu z całej Europy, takich jak nauczyciele, funkcjonariusze policji oraz pracownicy więzienni i promuje wymianę najlepszych doświadczeń. Ma na celu poprawę zrozumienia, dlaczego niektóre osoby są bardziej podatne na radykalizację i jakie działania można podjąć, by je przed tym uchronić. Na co dzień wygląda to tak, że praktycy z *RAN* pracują z osobami narażonymi na radykalizację postaw, jak również z tymi, którzy już ulegli radykalizacji. W ramach *RAN* funkcjonuje Centrum Doskonalenia (*Centre of Excellence, CoE*), które pełni rolę ośrodka łączącego, rozwijającego i rozpowszechniającego wiedzę specjalistyczną, a także promuje dialog między praktykami, decydentami i naukowcami. *CoE* wpiera również KE w kształtowaniu programów profilaktycznych. *RAN* dzieli się na grupy robocze, które zajmują się lokalnymi wyzwaniami lub konkretnymi kwestiami związanymi z brutalnym ekstremizmem oraz wymieniają się z ekspertami nowymi spostrzeżeniami na temat przeciwdziałania radykalizacji postaw. W grupach roboczych spotykają się partnerzy z całej Europy, nawiązują nowe, długotrwałe relacje, czerpią inspirację i wzajemnie oceniają najlepsze praktyki. Przykładem takiej grupy roboczej jest grupa ds. więziennictwa i nadzoru, która w pierwszym okresie, tj. w latach 2012-2015, koncentrowała się głównie na więzieniach, natomiast w drugim okresie, tj. 2016-2019, priorytetem stała się kuratela. Spowodowane to było przewidywanym zwolnieniem odbywających kary za przestępstwa terrorystyczne. Ponieważ nie wszystkie państwa członkowskie UE mają specjalne programy socjalizowania byłych więźniów, a dozór kuratorski odgrywa istotną rolę w resocjalizacji, wzrosła potrzeba szerszej wymiany wiedzy w tym zakresie. Na przestrzeni lat podkreślano znaczenie współpracy wielu organów w zakresie resocjalizacji, z uwagi na to, że proces ten jest wieloaspektowy i zaangażowanych jest w niego wiele podmiotów (4 *RAN*: 1-2).

Również w 2015 r. Europol utworzył specjalną jednostkę do zwalczania propagandy terrorystycznej w internecie. Unijna jednostka ds. zgłaszania podejrzanych treści w internecie (*Internet Referral Unit, EU IRU*) wykrywa treści propagujące terroryzm oraz brutalny ekstremizm i prowadzi dochodzenia i wspiera państwa członkowskie w tej dziedzinie. Prace *IRU*, która ma siedzibę w Europejskim Centrum Walki z Terroryzmem Europolu (*Europol's European Counter Terrorism Centre, ECTC*), nie tylko przynoszą strategiczny wgląd w terroryzm dżihadystyczny, ale także dostarczają informacji do wykorzystania w dochodzeniach w sprawach karnych. Celem *IRU* jest łączenie wirtualnego oblicza terroryzmu z jego fizycznym aspektem poprzez wypełnianie luki między możliwościami zapobiegania i prowadzenia docho-

deń. Jednostka wykrywa i wskazuje głównych propagatorów terroryzmu, aby nie tylko ograniczyć publiczny dostęp do propagandy, ale także identyfikować i ułatwiać ściganie sprawców. Ponadto działania *IRU* koncentrują się na wykrywaniu, przeglądzie i usuwaniu propagandy terrorystycznej, prób rekrutacji i treści w przestrzeni internetowej, jednocześnie gromadząc dane wywiadowcze na temat działalności terrorystycznej – w szczególności związanej z Al-Kaidą i Daesh (Ördén 2019: 426). Ostatecznym celem jest ograniczenie dostępności treści terrorystycznych w internecie poprzez zapewnienie państwom członkowskim stałych możliwości kierowania spraw oraz wspieranie ich dochodzeń operacyjnych. Działalność *IRU* opiera się na następujących zadaniach: wspieranie właściwych organów UE poprzez dostarczanie analiz strategicznych i operacyjnych, oznaczanie treści internetowych o charakterze terrorystycznym i brutalnie ekstremistycznym oraz udostępnianie ich odpowiednim partnerom, wykrywanie i wnioskowanie o usunięcie treści internetowych wykorzystywanych przez sieci przemytnicze w celu przyciągnięcia migrantów i uchodźców oraz sprawne przeprowadzanie i wspieranie procesu przekazywania spraw, w ścisłej współpracy z branżą (*EU IRU, Transparency Report 2020: 5*).

W działania mające na celu zapobieganie i zwalczanie postaw radykalnych, zaangażowana jest również KE, w ramach której działa od 2015 r. Forum UE ds. Internetu (*European Union Internet Forum, EUIF*). Forum zrzesza państwa UE, platformy internetowe, współpracuje z Europolem i paralelnymi sieciami w UE, jak chociażby wspomnianą wcześniej *RAN*, a także z ośrodkami akademickimi i partnerami międzynarodowymi. Celem *EUIF* jest badanie możliwości przeciwdziałania nadużywaniu i wykorzystywaniu platform internetowych przez terrorystów i brutalnych ekstremistów.

W 2015 r. w ramach *EUIF* uruchomiony został Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego (*Civil Society Empowerment Programme, CSEP*), przeznaczony do walki z propagandą terrorystyczną i ekstremistyczną w internecie, a także w tworzeniu skutecznych narracji przeciwdziałających takiej propagandzie (*CSEP Newsletter 2017: 1-2*). Zatem jest to platforma wymiany informacji na temat tendencji i ewolucji korzystania z internetu przez terrorystów, co ma przyczynić się, dzięki zwiększonej koordynacji pomiędzy podmiotami internetowymi a unijnymi organami ścigania, do zapobiegania nadużywaniu tego medium przez międzynarodowych terrorystów. Niewątpliwym osiągnięciem *EUIF* jest utworzenie bazy haseł. Instrument ten ma na celu przede wszystkim zapobiegać udostępnianiu i powielaniu materiałów na różnych platformach. Zastosowanie takiej metody sprawia, że usunięcie jest trwałe i nieodwracalne. Ze względu na to, że wykorzystywanie internetu przez terrorystów i brutalnych ekstremistów podlega ciągłym i szybkim zmianom, baza haseł jest regularnie aktualizowana i rozbudowywana.

Drugim instrumentem w ramach *EUIF* jest Protokół kryzysowy Unii Europejskiej, który został zatwierdzony na piątym dorocznym spotkaniu Forum Internetowego UE 7 października 2019 r. Jest to dobrowolny i subsydiarny mechanizm, który pomaga koordynować reakcję na wirusowe rozprzestrzenianie się treści terrorystycznych i brutalnych ekstremistów w sieci w sytuacjach kryzysowych, gdy procedury

krajowe okazują się niewystarczające. Używany jest w sytuacjach nadzwyczajnych, a jego podstawowe funkcje to: 1) ułatwienie skoordynowanej i szybkiej reakcji EUIF, organów państw członkowskich, Europolu i Globalnego Forum Internetowego na rzecz walki z terroryzmem (*Global Internet Forum to Counter Terrorism, GI-FCT*) na rozprzestrzenianie się treści terrorystycznych i brutalnie ekstremistycznych; 2) wzmocnienie współpracy sektora publicznego i prywatnego poprzez zachęcanie tych podmiotów i wspieranie dobrowolnego dzielenia się istotnymi informacjami (np. adresami URL, metadanymi), a także opracowywanie rozwiązań technologicznych. Mechanizm reagowania kryzysowego składa się z czterech etapów – wykrywania, powiadamiania, koordynacji i wymiany informacji oraz sprawozdania pokryzysowego. Przyjęcie protokołu było odpowiedzią UE na incydent związany ze skrajnie pravicowym ekstremizmem, który miał miejsce w marcu 2020 r. w nowozelandzkim mieście Christchurch. Ten brutalny atak ujawnił lukę w dotychczasowych mechanizmach, które nie były w stanie skutecznie zapobiegać publikowaniu i udostępnianiu planów ataków na żywo na wielu platformach internetowych (Ingelevič-Citak, Przyszlak 2020: 167-168). W maju 2016 r. KE wraz z Facebookiem, Microsoftem, Twitterem i YouTube uzgodniła Kodeks postępowania mający na celu zapobieganie i przeciwdziałanie mowie nienawiści w sieci. W kolejnych latach dołączyły do nich inne firmy z branży IT. Zgodnie z Kodeksem firmy muszą przyjąć zasady lub wytyczne dla swoich społeczności, w których wyjaśniają, że podżeganie do przemocy i nienawistnych zachowań jest zabronione. Muszą także opracować i wdrożyć procesy weryfikacji zgłoszeń dotyczących nielegalnego nawoływania do nienawiści w swoich serwisach, aby móc usuwać lub blokować dostęp do takich treści. Ponadto użytkownicy muszą być informowani o rodzajach treści niedozwolonych zgodnie z regulaminem i wytycznymi dla społeczności (Federico, Mulin-Stożek, Długosz, 2021: 30). Kodeks podlega regularnej ewaluacji.

Dodatkowo przy Komisji Europejskiej działa Rada Sterująca ds. działań Unii w zakresie zapobiegania i przeciwdziałania radykalizacji postaw (*Steering Board for Union actions on preventing and countering radicalisation*), która jest organem doradczym w sprawie priorytetów i kierunków działań w zakresie zapobiegania i przeciwdziałania radykalizacji postaw, a także w sprawie ewentualnych luk i możliwości poprawy współpracy Unii w tej dziedzinie (*Register of Commission Expert Group* 2021).

Z powyższej analizy praktycznego wymiaru unijnej walki z gwałtowną radykalizacją wynika, że UE stawia na pragmatyczne i skuteczne sposoby zapobiegania temu zjawisku. Funkcjonujące struktury praktyków stanowią narzędzia eksperckie, których głównym celem jest pozyskiwanie informacji, wymiana wiedzy i doświadczeń na temat terroryzmu, a także podejmowanie działań praktycznych. Wymiar instytucjonalny tworzy kompleksowe i praktyczne podejście do walki z radykalizacją, obejmujące kwestie związane z zakłócaniem aktywności środowiskom radykalnym, zapobieganiem rozprzestrzeniania się propagandy terrorystycznej w internecie i jej usuwaniem, resocjalizacją przestępców, aż po subsydiarne mechanizmy kryzysowe. Z perspektywy zapobiegania radykalizacji wykrywanie podejrzanych zachowań, cho-

ciażby poprzez monitorowanie internetu, jest efektywne i w ocenie autorki bardzo pomocne w przyjętej strategii zwalczania radykalizacji oraz zapobieganiu przestępstwom o charakterze terrorystycznym.

WNIOSKI

UE prezentuje holistyczne podejście do walki z gwałtowną radykalizacją postaw. Opiera się ono na tworzeniu aktów normatywnych, które są częścią dorobku dotyczącego walki z terroryzmem oraz budowaniu struktur. Akty prawne zalecają państwom podejmowanie praktycznych działań, a jednocześnie wskazują cele, które powinny być realizowane na wielu płaszczyznach. Umożliwiają one jednocześnie budowanie i wzmacnianie systemu instytucjonalnego nakierowanego na ograniczanie lub doprowadzenie do zaniechania działań terrorystycznych, w tym radykalizacji postaw i rekrutacji do organizacji terrorystycznych, często w fazie przedprzestępczej.

Należy zauważyć, że unijne podejście do zapobiegania i zwalczania gwałtownej radykalizacji skupione jest wokół miejsc, w których występuje duże prawdopodobieństwo rozpowszechniania ekstremistycznej propagandy, w efekcie czego dochodzi do radykalizacji postaw, czyli przede wszystkim w więzieniach i w internecie. Te dwa miejsca są najczęściej wskazywane jako newralgiczne. Właśnie na tych dwóch obszarach skupione są działania UE, zarówno w sferze normatywnej, jak i instytucjonalnej. Analiza obu tych sfer, pozwoliła na wyłonienie metod określających unijną walkę z radykalizacją postaw i rekrutacją do organizacji terrorystycznych. W przypadku internetu można zauważyć, że działania UE mają charakter metodyczny, skupione są na kontroli internetu, od przyglądania się niewłaściwemu wykorzystaniu tej przestrzeni, po przechwytywanie takich treści, usuwanie ich i karanie za podżeganie do popełniania aktów terroryzmu oraz rekrutację na rzecz grup terrorystycznych. W tym obszarze rezultaty przynoszą działania *IRU* i *EUIF*, wyłapujące podejrzane treści, następnie blokowane i usuwane. Niezwykle pomocne w tych działaniach jest rozporządzenie z 2021 r., nakazujące dostawcom usług hostingowych usuwanie treści o charakterze terrorystycznym w ciągu godziny. Według danych ewaluacyjnych z 2021 r., średnia liczba powiadomień rozpatrzonych w ciągu 24 godzin pozostaje wysoka (81%), choć spadła w porównaniu z rokiem 2020 (90,4%). Średni wskaźnik usuwania zgłoszeń, wynoszący 62,5%, był również niższy niż w latach 2019 i 2020. Jednak w podziale na firmy informatyczne na uwagę zasługują postępy w przypadku Instagrama (66,2% usunięć w 2021 r., 42% w 2020 r.) i Twittera (49,8% w porównaniu z 35,9%). TikTok został uwzględniony w ocenie po raz pierwszy i wypadł dobrze (80,1% usunięć) (Reynders 2021: 1).

Natomiast w przypadku kontrolowania rozprzestrzenienia się postaw radykalnych w więzieniach zalecenia UE odnoszą się do izolacji takich osób od innych, ale też wdrażanie programów deradykalizacyjnych wobec więźniów, którzy wyznają brutalny ekstremizm. Natomiast wobec więźniów wychodzących na wolność zaleca się nadzór kuratorski, w tym także objęcie programem deradykalizacji oraz wsparcie

w ponownej integracji, również na rynku pracy. Można zauważyć, że UE mało uwagi poświęca deradykalizacji, a przecież jest to proces związany z radykalizacją. Odpowiedzialność za to w dużej mierze spoczywa na państwach. Niestety, nie wszystkie państwa członkowskie UE mają specjalne programy dla osób, które odbywały wyroki za działalność terrorystyczną i opuszczają więzienia, co utrudnia jednolite podejście do problemu. Za to większość państw UE ma wypracowane podejście do walki z radykalizacją postaw, w tym także w więzieniach, czego przykładem może być Belgia. Belgia, podobnie jak Niemcy, stosuje kompleksowe podejście do walki z radykalizacją, dla przykładu realizując działania przeciwko radykalizacji postaw w więzieniach, których kluczowym celem jest staranne przygotowanie więźniów do powrotu do społeczeństwa oraz zapewnienie im możliwości zbudowania nowej egzystencji i sieci społecznej w celu uniknięcia recydywy i powrotu do ekstremizmu (Belgium 2019: 5). Podobnie Niemcy, którzy realizują programy w ramach profilaktyki i deradykalizacji w więzieniach. Finansowane w tej dziedzinie projekty mają na celu zapewnienie oferty profilaktyczno-pedagogicznej dla młodocianych przestępców przebywających w zakładach karnych oraz wsparcie w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności, jak również po jej zakończeniu. Ponadto niemieckie programy zapewniają interwencje związane z opuszczeniem zakładu karnego i ułatwiają pracę nad zdystansowaniem więźniów, którzy są już zradykalizowani (Germany 2019: 5).

Skuteczne monitorowanie internetu, wykrywanie podróży do stref konfliktu, ograniczanie działalności osób odgrywających rolę w radykalizacji postaw – to metody, które faktycznie w efektywny sposób mogą ograniczyć ten niebezpieczny proces, a w niektórych przypadkach zatrzymać go, zanim dojdzie do przestępstwa. Narzędzia, którymi dysponuje UE oraz metody, która wypracowano przez ostatnie lata w walce z radykalizacją postaw są wystarczająco dobre, jednak w mojej ocenie wiele działań prawnoinstytucjonalnych w tym obszarze zostało przyjętych zbyt późno. Problem z radykalizacją postaw intensyfikował się w UE po 2004 r., jednak dopiero w 2017 r. (Dyrektywa) i 2021 r. (Rozporządzenie) spenalizowano działania, które od lat były częścią procesu radykalizacji (podżeganie, publiczne nawoływanie, szkolenia, wyjazdy do stref konfliktów i wykorzystywanie do tego wszystkiego internetu). Warto również zwrócić uwagę, że w dorobku prawnym najczęściej pojęcie radykalizacji odnosi się ugrupowań dżihadystycznych, w mniejszym stopniu do ugrupowań prawicowych, lewicowych i nacjonalistyczno-separatystycznych (Bakker 2015: 303). Ponadto odnosi się wrażenie, że szczególnie metody prawne przeciwdziałania radykalizacji postaw, z uwagi na ich charakter otwarty, są różnie definiowane w przepisach krajowych ze względu na kontekst polityczny i doświadczenia historyczne. Część państw UE koncentruje się głównie na zatrzymaniach, przesłuchaniach oraz silnej obecności policji i wywiadu w sferze ochrony bezpieczeństwa narodowego i zapobiegania przyszłym atakom terrorystycznym. Z kolei inne państwa stosują środki, które również mogą być skuteczne, ale jednocześnie mniej szkodliwe dla zradykalizowanej jednostki. Niektóre państwa wspierają integrację grup radykalnych ze społecznościami lokalnymi, zapewniając usługi socjalne czy promują zaangażowanie obywatelskie (Federico, Moulin-Stożek, Długosz 2021: 3). Istnieje wiele rozbieżności pomiędzy

działaniami na poziomie UE, a tym, co robią państwa członkowskie lub czego nie robią. Brakuje zatem jednolitego modelu podejścia do zapobiegania i zwalczania postaw radykalnych. Należy mieć świadomość, że walka z propagandą ekstremistyczną i gwałtowną radykalizacją postaw jest trudna, bowiem zjawiska te mają wiele przyczyn, na które UE oraz jej państwa nie mają często wpływu. Dlatego potwierdzam postawioną we wstępie tezę, że działania UE w zakresie zapobiegania i zwalczania radykalizacji postaw są skuteczne, choć nie pozbawione wad. Walka z gwałtowną radykalizacją postaw jest procesem wymagającym nieprzerwanych działań, koncentrujących się zarówno na przyczynach, jak i skutkach. Wymaga to ciągłej współpracy wielu podmiotów. Tylko w ten sposób możliwe będzie ograniczenie aktywności środowisk radykalnych, których wrogie podejście do państw europejskich przelewa się po całym kontynencie.

Bibliografia

- Argomaniz J., (2015), *European Union responses to terrorist use of the Internet*, "Cooperation and Conflict", Vol. 50, No. 2: 250-268. <https://doi.org/10.1177%2F0010836714545690>
- Bakker E., *EU Counter-radicalization Policies: A Comprehensive and Consistent Approach? "Intelligence and National Security"*, (2015), Vol. 30, Issue 2-3: 281-305.
- Belgium: an integrated approach implemented at each of the three levels of government, Prepare Project (2019), http://efus-network.eu/efus/files/2019/04/2019_PREPARE_-Belgium-ENG.pdf
- Blanco, J. M., Cohen J., (2015), *Evidence-based counterterrorism policy: evaluating the 'big picture'*, "European Police Science and Research Bulletin", 13: 26-37.
- Bötticher A., (2017), *Towards academic consensus definitions of radicalism and extremism*, "Perspectives on Terrorism" 11/4: 73-77.
- Carrión, S. B., (2017), *The current situation of the prisons as a space of radicalization*, https://www.firstlinepractitioners.com/the-current-situation-of-the-prisons-as-a-space-of-radicalization-2/#_ftn2 (dostęp: 31.03.2022)
- Coolsaet R., (2016), *All radicalisation is local, The genesis and drawbacks of an elusive concept*, "Egmont Paper", 84: 1-45.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A Counter-Terrorism Agenda for the EU: Anticipate, Prevent, Protect, Respond*, Brussels, 9.12.2020 COM (2020) 795 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0795> (dostęp: 19.04.2022)
- Council Conclusions on cooperation to combat terrorist use of the Internet ("Check the Web")*, 2807th Justice and Home Affairs Council meeting Luxembourg, 12 and 13 June 2007, https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/jha/94610.pdf (dostęp: 25.04.2022)
- Counter Terrorism Working Group Conclusions, Europol Public Information 2001, https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/epcc-counterterrorismconclusions_0.pdf (dostęp: 19.04.2022)
- CSEP Newsletter 1, 2017, https://ec.europa.eu/home-affairs/news/csep-newsletter-1-january-2017-2017-01-06_en (dostęp: 26.03.2022)

- Dalgaard-Nielsen A., *Violent Radicalization in Europe: What We Know and What We Do Not Know*, "Studies in Conflict & Terrorism", 2010, vol. 33, issue 9: 797-814.
- Declaration on Combating Terrorism*, 25 March 2004, <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2004/mar/eu-terr-decl.pdf> (dostęp: 19.04.2022)
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/541 Z Dnia 15 marca 2017 r. w sprawie Zwalczenia Terroryzmu i Zastępująca Decyzję Ramową Rady 2002/475/WSiSW oraz Zmieniająca Decyzję Rady 2005/671/WSiSW*, Dz.U. L 88, 31. 3. 2017, http://publications.europa.eu/resource/cellar/34a6d237-15d3-11e7-808e-01aa75ed71a1.0018.03/DOC_1 (dostęp: 19.04.2022)
- EU Action Plan on combating terrorism*, (2011), 17594/1/11 REV 1, <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vivca4izhqzy> (dostęp: 2.04.2022)
- EUCPN. European Crime Prevention Monitor 2019/1: Radicalisation and violent extremism. Brussels: European Crime Prevention Network*, (2019). *Monitor radicalisation and violent extremism*, https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/monitor_radicalisation_and_violent_extremism.pdf (dostęp: 6.04.2022)
- EU IRU, Transparency Report*, (2020), https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/EU_IRU_Transparency_Report_2020_2.pdf (dostęp: 5.04.2022)
- EU Terrorism Situation and Trend Report, TE-SAT* (2011), https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/te-sat2011_0.pdf (dostęp: 5.04.2022)
- EU Terrorism Situation and Trend Report, TE-SAT* (2021), https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/tesat_2021_0.pdf (dostęp: 5.04.2022)
- EU Terrorism Situation and Trend Report, TE-SAT* (2022), https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/Tesat_Report_2022_0.pdf, (dostęp: 1.04.2022)
- FATF Report, Financing of Recruitment for Terrorist Purposes*, (2018), Paris, <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Financing-Recruitment-for-Terrorism.pdf> (dostęp: 5.04.2022)
- Federico V., Maria Moulin-Stożek M., Dlugosz J., (2021), *De-radicalisation and Integration: Legal and Policy Framework*, WP4/D4.1, <https://www.ujd.edu.pl/uploads/news/d41reports-51b9486051.pdf> (dostęp: 16.04.2022)
- Guhl, J. (2018), *Why beliefs always matter, but rarely help us predict jihadist violence*, "Journal for Deradicalization", Vol. 14: 192-217.
- Ingelevič-Citak M., Przyszlak Z., (2020), *Jihadist, far-right and far-left terrorism in cyberspace – same threat and same countermeasures?* "International Comparative Jurisprudence", Issue 2: 154-177, <http://dx.doi.org/10.13165/j.icj.2020.12.005>
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie rekrutacji terrorystów: analiza czynników wpływających na gwałtowną radykalizację postaw*, Bruksela, dnia 21. 9. 2005, COM (2005) 313 końcowy, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52005DC0313&from=EN> (dostęp: 9.04.2022)
- Konkluzje Rady Europejskiej*, 10–11 grudnia 2020, <https://www.consilium.europa.eu/media/47337/1011-12-20-euco-conclusions-pl.pdf> (dostęp: 19.04.2022)
- Lenos S., Haanstra W., Keltjens M., Van De Donk M. (2017), *RAN polarization management manual*, RAN ex post paper, https://www.cvereferenceguide.org/sites/default/files/resources/ran_polarisation_management_manual_amsterdam_06072017_en.pdf (dostęp: 4.04.2022)
- Melhuish F., Heath-Kelly Ch. (2022), *Fighting terrorism at the local level: the European Union, radicalisation prevention and the negotiation of subsidiarity*, *European Security*, vol. 31, issue 2: 313-333.
- Neumann, P. R., (2006), *Europe's Jihadist Dilemma*, "Survival", vol. 48, no.2: 71-84: 71-84.

- Ördén H., (2019), *Deferring substance: EU policy and the information threat*, "Intelligence and National Security", vol. 34, Issue 3: 421-437, <https://doi.org/10.1080/02684527.2019.1553706>
- Projekt zmienionej strategii UE w walce z radykalizacją postaw i werbowaniem terrorystów*, (2014), <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9956-2014-INIT/pl/pdf> (dostęp: 29.03.2022)
- Rahimullah R.H., Larmar S., Abdalla M., *Understanding Violent Radicalization amongst Muslims: A Review of the Literature*, "Journal of Psychology and Behavioral Science", Vol. 1, No. 1, December 2013: 19-35, https://research-repository.griffith.edu.au/bitstream/handle/10072/59871/93055_1.pdf (dostęp: 1.09.2022)
- RAN, *Radicalisation Awareness Network, Dealing with radicalisation in a prison and probation context RAN P&P – practitioners working paper*, https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2016-12/ran_p_and_p_practitioners_working_paper_en.pdf, (dostęp: 29.03.2022)
- Reynders D., *6th evaluation of the Code of Conduct*, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/factsheet-6th-monitoring-round-of-the-code-of-conduct-october2021_en_1.pdf (dostęp: 30.03.2022)
- Register of Commission Expert Groups and Other Similar Entities, <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/screen/expert-groups/consult?do=groupDetail.groupDetail&groupID=3626> (dostęp: 30.03.2022)
- RAN, *4 ran_leaflet_en.pdf*, https://www.rcc.int/swp/download/docs/4%20ran_leaflet_en.pdf/f505c87b9b8d7f7f9bd7c140915eb6ea0.pdf (dostęp: 30.03.2022)
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie zapobiegania radykalizacji oraz rekrutacji obywateli europejskich przez organizacje terrorystyczne*, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0410_PL.html (dostęp: 1.04.2022)
- Rozporządzenie Parlamentu i Rady (UE) 2021/784 z dnia 29 kwietnia 2021 r. w sprawie przeciwdziałania rozpowszechnianiu w internecie treści o charakterze terrorystycznym*, Dz.U. L127.79, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A32021R0784> (dostęp: 15.04.2022)
- Sprawozdanie Parlamentu Europejskiego w sprawie zapobiegania radykalizacji oraz rekrutacji obywateli europejskich przez organizacje terrorystyczne*, (2015), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0316_PL.html (dostęp: 20.03.2022)
- Strategia UE w dziedzinie walki z terroryzmem*, (2005), <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14469-2005-REV-4/pl/pdf> (dostęp: 30.03.2022)
- The European Union Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism*, (2005), <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14781-2005-REV-1/en/pdf> (dostęp: 30.03.2022)
- Wspólne oświadczenie unijnych ministrów spraw wewnętrznych w sprawie ostatnich ataków terrorystycznych w Europie*, (2020), <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2020/11/13/joint-statement-by-the-eu-home-affairs-ministers-on-the-recent-terrorist-attacks-in-europe/> (dostęp: 30.03.2022)

Dr hab., prof. US Luiza Wojnicz, Instytut Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie, Uniwersytet Szczeciński (luiza.wojnicz@usz.edu.pl)

Słowa kluczowe: terroryzm, radykalizacja, gwałtowna radykalizacja ekstremizm, Unia Europejska

Keywords: terrorism, radicalization, violent radicalization, extremism, European Union

ABSTRACT

The main purpose of the article is to discuss and evaluate the legal and institutional achievements of the European Union in the area of countering violent radicalization. The study is based on several methods. The first one is the institutional-legal method, which selects the key legal acts and structures in the issue under discussion. The second method adopted is the method of analysis, which is helpful in evaluating both the normative and institutional parts, as it helps to identify, firstly, the key risk areas for the occurrence of jihadist narratives, and secondly, the methodology that the EU has developed in the area of preventing and combating radicalization.

The analysis of the legal acts and the institutional system allows an assessment of the effectiveness of the measures and methods at the EU's disposal, which consequently leads to confirmation or refutation of the thesis that the EU's approach to preventing and combating radicalization is effective. The conclusions of the analysis indicate that the EU's action on preventing and combating violent radicalization is centered around places where extremist propaganda is highly likely to spread and radicalization occurs as a result, such as prisons and the Internet. And it is primarily in these two areas that the EU's efforts are focused, both in the normative and institutional spheres.

The author believes that the comprehensive institutional and legal tools at the EU's disposal in the fight against radicalization are effective, although not without flaws. This, however, does not impede confirmation of the thesis of the effectiveness of action undertaken by the EU and the awareness on the part of this organization that the fight against radicalization is a process that requires constant work and cooperation between many actors.

NASZE WYDAWNICTWA

INSTYTUT ZACHODNI

ul. Mostowa 27, 61-854 Poznań

tel. +61 852 28 54

fax +61 852 49 05

e-mail: wydawnictwo@iz.poznan.pl

Karol Janoś, Agata Kałabunowska,
Jadwiga Kiwerska, Tomasz Morozowski (red.)

Interesy – wartości – kompromisy. Polityka zagraniczna Niemiec w erze Angeli Merkel

Seria: Studium Niemcoznawcze nr 99

ISBN 978-83-66412-39-2

Poznań 2022, 445 ss.

Głównym celem opublikowanej monografii jest dokonanie oceny działań kanclerz Angeli Merkel na polu niemieckiej polityki zagranicznej. Analizując różne pola i kierunki zewnętrznej aktywności Niemiec w latach 2005-2021, starano się rozstrzygnąć, czy i jak zmieniła się w tym czasie ich rola zarówno w Europie, jak i w wymiarze globalnym.

Zastanawiano się, jaki był w tym udział kanclerz Merkel, mającej szerokie kompetencje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki zagranicznej. Czy skala i charakter zaangażowania Niemiec na arenie międzynarodowej odpowiadały potencjałowi państwa niemieckiego oraz czy były one adekwatne do oczekiwań i potrzeb społeczności międzynarodowej? W jakim stopniu czynnikiem wpływającym na niemiecką politykę zagraniczną było przywiązanie do wartości, a w jakim stopniu – żywotne interesy Niemiec? Na te i inne pytanie czytelnik znajdzie interesujące odpowiedzi podczas lektury prezentowanej książki.